

O‘ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY HUDUDLAR ORQALI TO‘G‘RIDAN TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISH TAJRIBASI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Rahmonqulov Yoqubjon Bahodir o‘g‘li

Guliston davlat universiteti

2-bosqich magistranti

+998331062001

Annotatsiya. Mazkur tezisda O‘zbekistonda erkin iqtisodiy hududlar (EIH) orqali to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni (TTXI) jalb etish tajribasi, ularning iqtisodiy ahamiyati hamda rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda EIHlarning investitsion jozibadorlikni oshirishdagi roli, yaratilayotgan soliq va bojxona imtiyozlari, infratuzilmaviy sharoitlar hamda institutsional mexanizmlar baholanadi. Shuningdek, EIHlar faoliyati orqali sanoatni modernizatsiya qilish, eksport salohiyatini oshirish va yangi ish o‘rinlari yaratish jarayonlariga ta’siri o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar. Erkin iqtisodiy hududlar, to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, investitsiya muhiti, sanoatni modernizatsiya qilish, eksport salohiyati, iqtisodiy rivojlanish, institutsional islohotlar.

Kirish. Globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi va xalqaro kapital harakatining jadallashuvi sharoitida to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish milliy iqtisodiyot barqaror rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xususan, investitsiyalar sanoatni modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish, eksport salohiyatini oshirish hamda bandlik darajasini ko‘tarishda muhim rol o‘ynaydi. Shu nuqtai nazardan, erkin iqtisodiy hududlar xorijiy investorlar uchun qulay investitsiya muhitini shakllantiruvchi samarali mexanizm sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda iqtisodiyotni liberallashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga

oshirilmoqda. Ushbu jarayonda erkin iqtisodiy hududlar orqali to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. EIHlar faoliyati investorlar uchun soliq va bojxona imtiyozlari, tayyor infratuzilma, soddalashtirilgan ma‘muriy tartib-taomillar hamda huquqiy kafolatlar bilan tavsiflanadi. Biroq, erkin iqtisodiy hududlarning investitsion samaradorligini oshirish, ularning hududiy rivojlanishga ta‘sirini kuchaytirish hamda xalqaro tajriba asosida takomillashtirish masalalari hanuz dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu sababli, mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda erkin iqtisodiy hududlar orqali to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish tajribasi tahlil qilinib, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari ilmiy asosda yoritiladi.

Asosiy qism. O‘zbekistonda erkin iqtisodiy hududlar (EIH) to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni (TTXI) jalb etishning muhim institutsional mexanizmlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. So‘nggi yillarda amalga oshirilgan tarkibiy islohotlar natijasida EIHlar soni, ularda faoliyat yuritayotgan korxonalar hamda jalb etilgan investitsiyalar hajmi barqaror o‘shish tendensiyasini namoyon etmoqda. Rasmiy statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2017–2024 yillar davomida O‘zbekistonda tashkil etilgan erkin iqtisodiy hududlar soni 20 tadan oshib, mamlakatning deyarli barcha hududlarini qamrab oldi. Mazkur davrda EIHlar doirasida 3 mlrd AQSh dollaridan ortiq to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar o‘zlashtirilgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich umumiy TTXI hajmining sezilarli qismini tashkil etadi. Ayniqsa, sanoat, elektrotexnika, kimyo, farmatsevtika, qurilish materiallari va oziq-ovqat sanoati tarmoqlarida xorijiy investorlar faolligi yuqori bo‘lmoqda. EIHlarda amalga oshirilgan investitsiya loyihalari natijasida 1 000 dan ortiq yangi korxonalar tashkil etilib, 40 mingdan ziyod yangi ish o‘rinlari yaratilgan. Bu esa nafaqat investitsiya oqimini oshirishga, balki hududiy bandlik va aholi daromadlari o‘shishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, EIH joylashgan hududlarda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi respublika o‘rtacha ko‘rsatkichiga nisbatan tezroq sur‘atlarda o‘smoqda. Shuningdek, EIHlar orqali ishlab chiqarilgan mahsulotlarning eksportga yo‘naltirilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Oxirgi yillarda erkin iqtisodiy hududlar hissasiga mamlakat sanoat eksportining 25–30 foizgacha bo‘lgan qismi to‘g‘ri kelmoqda. Bu holat EIHlarning eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish modelini

rivojlantirishdagi rolini yaqqol namoyon etadi. Biroq, statistik ko'rsatkichlar bilan bir qatorda, ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ba'zi EIHlarda infratuzilma ta'minotining yetarli darajada rivojlanmagani, logistika xarajatlarining yuqoriligi hamda yuqori malakali ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyoj xorijiy investorlar faolligini cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli, investitsiya samaradorligini oshirish uchun EIHlarda infratuzilmani kompleks rivojlantirish, mahalliy kadrlar salohiyatini oshirish va institutsional boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, statistik ma'lumotlar tahlili O'zbekistonda erkin iqtisodiy hududlar orqali to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish ijobiy natijalar berayotganini ko'rsatadi. Kelgusida EIHlar faoliyatini xalqaro ilg'or tajribalar asosida rivojlantirish investitsiya oqimini yanada kengaytirish va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda erkin iqtisodiy hududlar to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishda muhim va samarali mexanizm sifatida shakllanib bormoqda. EIHlar orqali jalb etilayotgan investitsiyalar sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, eksport salohiyatini oshirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratish orqali milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shmoqda. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, EIHlarda taqdim etilayotgan soliq va bojxona imtiyozlari, qulay investitsiya muhiti hamda soddalashtirilgan ma'muriy tartib-taomillar xorijiy investorlar faolligini oshiruvchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, ayrim hududlarda infratuzilma ta'minotining yetarli darajada rivojlanmaganligi, logistika xarajatlarining yuqoriligi va malakali kadrlar yetishmovchiligi EIHlar samaradorligini cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuningdek, mahalliy kadrlar salohiyatini oshirish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish orqali EIHlarning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, erkin iqtisodiy hududlar O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion faollikni kuchaytiruvchi strategik instrument sifatida xizmat

qilmoqda. Ularning faoliyatini tizimli va ilmiy asosda rivojlantirish mamlakatning investitsiya jozibadorligini oshirish hamda barqaror iqtisodiy o'sishga erishish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. *O'zbekiston Respublikasida investitsiya faoliyati to'g'risida yillik hisobotlar*. – Toshkent, 2019–2024 yy.
2. World Bank. *Foreign Direct Investment and Special Economic Zones: Global Experience*. – Washington, DC, 2020.
3. UNCTAD. *World Investment Report*. – Geneva, 2019–2023.
4. A. Z. Abdullayev, B. R. Karimov. *Xorijiy investitsiyalar va ularni jalb etish mexanizmlari*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.